

Nepředmětné myšlení 1

Ladislav Hejdánek

This is a transcript of the following document:

[Nepředmětné myšlení 1](#)

jedná se o přepis tohoto dokumentu:

[Nepředmětné myšlení 1](#)

◆ bytový seminář | fragment | přepis, česky, vznik: nedatováno, asi 25. 4. 1979 ◆

poznámka: chybí první strana

◆ private seminar | fragment | transcript, Czech, origin: nedatováno, asi 25. 4. 1979

Nepředmětne myšlení 1 [1979]

[začátek textu chybí – pozn. red.]

ze světa. Ale vždyť to je výrok božský, vždyť to je výrok chrámu v Delfách, delfské věštírny! Když já řeknu, že to není pravda, tak vlastně bude jen další argument, že ruším státní náboženství, poněvadž v Delfách je státní věštírna. No ale když zase přiznám, že jsem opravdu nejmoudřejší z lidí, tak to je trošku blbé. Tak jak to vlastně je? Já přece vím, že tak moc chytrý nejsem. A když to takhle dopadlo, udělal jsem si následující závazek: vydal jsem se do různých prostředí, na ulici jsem potkával různé lidi, teď jsem potkal známého politika – Sókratés si zvlášť dával záležet na politicích – a tak jsem mu říkal, podívej se, co ty vlastně soudíš o tomhle a o támhle, teď jsem ho zkoumal a chtěl jsem té věštírně v Delfách dokázat, že on je chytřejší, moudřejší než já. Ale vždycky se ukázalo, že moudřejší není, nýbrž naopak. A proč? No, on totiž nikdo z nás, ani on, ani já, nic moc a nic zvláštního neznáme, nijak mimořádně nejsme žádný moudrý, ale přece jenom jistý rozdíl tu je. Zatímco já vím, že nic nevím, tak on to neví, a myslí si, kdoví jaký je odborník. No a teď já mu dám pár otázek, a najednou se ukáže, že on o tom vlastně nic pořádného neví.

No a tahle situace, popsaná v jedné třetině onoho Platónova textu, nás bezvadně uvádí do otázky, co to je reflexe. Totiž tady se ukazuje, že za prvé, nějaký odborník – třeba přes koně, člověk, který se vyzná v koních – se vyzná nebo nevyzná v koních. Ale aby to byl známý odborník, tak se jednak musí tak tvářit, protože když se tak netváří, tak ti druzí ho neuznávají. A za druhé ti lidé o nemusí vědět, že se vyzná. Tedy vedle toho, že on něco zná, musí tady být ještě nějaké vědění o tom, že on zná. Ať už to je jeho vlastní vědění, anebo vědění těch druhých. No a teď přichází ještě třetí rovina, totiž toho Sokrata, který teď položí několik otázek, týkajících se koní – takových podstatných otázek. A najednou se ukáže, že ten odborník sice ví, co se dává koni, když se třeba nadme (já nevím, možná, že se o nadmutí mluví jen u kozy), nebo když je nějak jinak nemocný, tak co se mu dává, ale když se ho někdo zeptá na nějaké podstatné věci, tak on o tom vlastně nic neví. Konkrétně tedy třeba politik je prověřován, co si myslí o cíli politiky: spravedlnosti v obci. A samozřejmě to první, co Sokratés udělá, je, že se zeptá: a copak to je spravedlnost? A politik je vedle. To pochopitelně neví. A když si myslí, že to ví a řekne to, tak z toho několika dalšími otázkami Sokratés nenechá kámen na kameni. Řekne třeba, že spravedlnost je to, co mně slouží, nebo takovou nějakou podobnou blbost, a Sokratés to vyvrátí, a najednou se ukáže, že celý ten politik, který dovede tak pěkně mluvit o spravedlnosti v obci, najednou neví kudy kam. Takže tady je teď ještě třetí rovina, totiž člověka, který posuzuje to vědomí nebo vědění o tom, zdali někdo něčemu rozumí nebo nerozumí. A tak nejdříve tu je rovina toho vědění o něčem, pak rovina vědění o tom vědění o něčem, a potom ještě kritické vědění o tom, zda do vědomí nebo vědění o tom vědění o něčem je přiměřené nebo ne. Protože někdo si může desetkrát myslet, že rozumí kdečemu, ale pak se ukáže, že tomu tak není. A také

naopak, někdo si může myslet, že nerozumí ničemu, a když mu dáte pár otázek, tak z něho najednou vytáhnete spoustu vědomostí, které má. Konkrétně Sokratés tohle provedl – to ovšem mělo docela jiný cíl – tak se dokazovala, demonstrovala existence věčných idejí a toho, že duše pochází z této říše, že si Sokratés zavolal před ten kroužek, kde se diskutovalo, jednoho otoka, rozumí se otoka nevzdělaného, který neprošel žádným školením, a vhodným kladením otázek z něho dostal odvození Thaletovy věty. Tam tedy se ukázalo, že ten otrok, ačkoli v to není člověk, není to občan, prostě jen takový chytřejší živočich domácí, že má určitou chytrost, leccos ví a že to je možno z něho nějak dostat. Což si ani ten otrok sám nepřipouštěl, on si sám toho nebyl vědom. Tohleto můžeme tedy přeložit do běžnější roviny, kterou známe, když se nás někdo zeptá: Poslyš, znáš Jirku Nováka? Co, Jirku Nováka, ne, neznám. Nebo snad raději nějaké jiné jméno, zvláštnější. A on pak řekne, Já ti ho tedy představím. A vede vás a vy najednou vidíte, že s tím chlápem se znáte už nevím jak dlouho. Čili: vy ho znáte, ale nevěděli jste, že ho znáte. Nebo naopak, zeptá se vás někdo, zda znáte toho a toho, a vy řeknete: No samozřejmě, už dlouho, my jsme spolu byli tam a tam, – a tak podívej se, tamhle je! A pak zjistíte, že to je někdo úplně jiný. Spletli jste si to, není to Jirka Novák, ale třeba Václav Dvořák. Někdo se vás zeptá, kdy jste se narodili. To většinou každý ví... Někdo se vás zeptá, kdy se narodila vaše sestra nebo bratr, nebo teta atd., a vy si nemůžete vzpomenout. Přičemž vy to víte, ale momentálně si nemůžete vzpomenout. Teprve za chvíli vás to napadne. A jiné takové věci. Takže naše vědomí je plné těchhle zkušeností, že my něco víme, ale nevíme, že to víme, anebo naopak víme, že něco víme, a teď si to momentálně nemůžeme vybavit... Při zkoušce dostanete otázku, a víte, že to znáte, že můžete otázku zodpovědět, ale najednou vás tréma úplně zničí a neřeknete jediné slovo. A víte, že to znáte. Ne že byste najednou měli dojem, že to nevíte. Víte, že to znáte, a nevybavíte si to. To jsou všechno doklady toho, že naše myšlení je ve své podstatě – že to není nějaká taková druhotná náležitost, ale že ve své podstatě je několikavrstvé. Že tam vždycky do toho patří jednak vědění o něčem, ale také vědění o vědění. Vždycky to myšlení se vztahuje k něčemu, ale vztahuje se i samo k sobě. Tohle je podstatné pro myšlení, je to součástí každého myšlení, tj. součástí každého myšlení je reflexe.

Reflexe ovšem znamená něco víc než toto. K tomu se ještě dostaneme. Ale důležité je, že v každém myšlení je přítomná reflexe, tj. že to myšlení samo sebe kontroluje. Když něco říkám, tak nejenom že se poslouchám, ale do jisté míry se vždycky také kontroluji, neříkám-li voloviny. Už to řekne, a najednou se za chvíli vrátím, že je potřeba udělat nějaké zpřesnění, že to je trošku jinak – stále je zkrátka přítomno několik těch rovin. A samozřejmě to nejsou jenom ty tři. Ta základní struktura je, že jsou ty tři roviny, ale my můžeme vždycky reflektovat i každou reflexi, tedy znovu. Celá věda spočívá v jednom svém směru, že stále kontroluje, s čím vlastně pracuje. Speciálně to je výrazné pro filosofii, zatímco – pokud se to dá srovnat – věda postupuje ve svém poznání tak, že přidává další a další poznatky k těm, které už má, a jenom tu a tam se objeví poznatek,

který vědu donutí, aby předělala, přepracovala celou teorii, kterou si vybudovala, celý ten systém, do kterého ty své poznatky zařazuje. Většinou jenom ty poznatky rozmnožuje a přidává k těm, k tomu pokladu poznatků, které už má, poznatky další. Ve filosofii to je úplně jinak, filosofie má takovou račí povahu, že něco udělá, udělá několik kroků kupředu, a teď se dlouho vyžívá na tom, že zkoumá, z jakých předpokladů ty kroky udělala, jaké základy k tomu měla, co – když něco vysloví – co je tím všechno řečeno atd. Tohleto takové sestupování ke kořenům, k základům, a dokonce čím víc ta filosofie sestoupí dolů, čím hlouběji se prohrabe ke kořenům dál, tak tím je pronikavější, tím je úspěšnější, tím většího vlivu pak může dosáhnout při řešení nejrůznějších problémů a formování nauk apod. No a teď, tím jsme si tedy objasnili, že ke každému myšlení náleží reflexe, že každé myšlení je zároveň vztaženo k něčemu, k nějakému svému předmětu, a zároveň se vztahuje, obrací se samo k sobě a kontroluje se a zároveň kontroluje i ten svůj vztah k tomu, k čemu se jako ke svému předmětu odnáší.

No a tím jsme si připravili půdu pro to, abychom mohli od sebe odlišit předmět myšlení a to myšlení samo. My bychom do jisté míry mohli říci, že když se v reflexi myšlení vrací samo k so-

[pokračování chybí – pozn. red.]